

LIETUVOS VALSTYBĖS IŠLAIDŲ MASTO IR STRUKTŪROS LYGINAMIEJI VERTINIMAI

Juozas Bivainis

*Socialinės ekonomikos ir vadybos katedra, Vilniaus Gedimino technikos universitetas,
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius-40, Lietuva. El. paštas vvfsevk@yv.vtu.lt.*

Įteikta 2004-12-22; priimta 2005-06-15

Santrauka. Atlikta Lietuvos 1995–2001 metų valstybės išlaidų lyginamoji analizė, vertinant penkias naujas ES nares, penkias ES senbuves, taip pat Lietuvos kaimynes Baltarusiją ir Rusiją (NVS šalys), leido nustatyti tam tikrus dėsningumus. Iš dvylikos tirtų valstybių Lietuva pagal valstybės išlaidų rodiklį (proc. BVP) yra mažėjančios eilės pabaigoje ir eina prieš Rusiją. Pagal išlaidų struktūrą funkcijų pjūvyje Lietuva neišsiskiria iš bendro naujų ES narių fono ir per 1995–2001 metus sumažino struktūrinius skirtumus nuo ES senbuvių. Iš visų nagrinėtų šalių Lietuvos valstybės išlaidų santykiniai pokyčiai pagal atskiras išlaidų grupes funkcijų pjūvyje yra didžiausi, o visų valstybės išlaidų (proc. BVP) pokytis yra mažiausias. Valstybėms nebūdinga persikirstyti daugiau kaip pusės sukurto bendrojo vidaus produkto – priartėjus prie tokios ribos pastebima išlaidų mažėjimo tendencija. Pateikti valstybės išlaidų masto ir struktūros bei jų dinamikos lyginamieji vertinimai gali būti orientyru planuojant šalies fiskalinės darnos rodiklius, tobulinant viešojo sektoriaus valdymą, įgyvendinant nacionalinio biudžeto reformas.

Raktažodžiai: valstybės išlaidos, išlaidų struktūra, pokyčiai, lyginamoji analizė.

COMPARATIVE EVALUATION OF THE LITHUANIAN PUBLIC EXPENDITURE SCALE AND STRUCTURE

Juozas Bivainis

*Dept of Social Economics and Management, Vilnius Gediminas Technical University,
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius-40, Lithuania. E-mail: vvfsevk@yv.vtu.lt.*

Received 22 December 2004; accepted 15 June 2005

Abstract. Since the restoration of independence (1990) significant changes were made in all aspects of Lithuania's economy. The achievements of the country in the area of economic development are obvious – the essential preconditions for faster economic growth and approaching to the social–economical life standards of advanced countries were created during a transition period.

The exceptional role between different factors of social–economical development of the country is ascribed to public finance. The statistics shows persuasive common world tendency of public expenditure growth. It can be explained in relation to historical changes of the sense, role and principles of management.

The comparison of 1995–2001 year indicators, describing the public expenditure of Lithuania with the other countries including four new residents of the EU (Czech Republic, Estonia, Latvia, Poland), five old ones (Austria, Belgium, Denmark, Germany, United Kingdom) and two representatives of CIS (Belarus and Russia) is resulted by certain main conclusions. The Republic of Lithuania occupies one from below place in a diminution row between twelve countries which were selected for the investigation. It is a characteristic feature of the last investigated year (2001) as well as an average of three investigated years (1995, 1998, 2001). The structure of public expenditure on function section of our country is similar to one of other new members of the EU, Lithuania made steps during 1995–2001 towards the

structure of public expenditure on function and economic classifications the countries – old residents. The relative changes of Lithuanian public expenditure in function section were the largest between all the investigated countries, while the change of total public expenditure (% of GDP) was the smallest. The disclosed comparative estimates of public expenditure on these scale and structure and its tendencies can be used as a reference point for creating the fiscal policy, improving public sector management and implementation of national budget reforms. These estimates may also serve as arguments for tax reforms what is a topical issue for the present time.

Keywords: public expenditure, structure of expenditure, changes, comparative evaluation.

1. Įvadas

Pastaraisiais metais Lietuva priėmė nemažai reikšmingų politinių ir ekonominių sprendimų, įvykdė daug įvairaus masto reformų. Šioje paletėje reikšmingumu ryškiai išsiskiria du esminiai žingsniai spartesnės integracijos į pasaulio politinę ir ekonominę erdvę link – narystė NATO ir Europos Sąjungoje. Tai ne tik penkiolikos nepriklausomybės metų reformų, kurių pradžia – 1990 metai, akordas, bet kartu ir esminė prielaida siekiant svarbiausio tikslo – visuotinės gerovės, kas apibrėžtai perspektyvai konkretinama užduotimi priartėti prie visapusiškai brandžių valstybių socialinių ekonominių gyvenimo standartų.

Tarp daugybės veiksnių, lemiančių Lietuvos (beje, kaip ir kiekvienos kitos valstybės) socialinės ekonominės plėtros trajektoriją, neeilinis vaidmuo tenka valstybės finansams, kurių viena iš išraiškų yra valstybės išlaidos. Kokios gi jos yra? Kaip šiuo aspektu Lietuva atrodo kitų valstybių, ypač tų, į kurias apsisprendė lygiuotis, fone? Kokie poslinkiai šioje srityje tikėtini mažinant skirtumus tarp naujų Europos Sąjungos narių ir jos senbuvų? Būtent į tokius klausimus atsakymus duoda atlikto tyrimo rezultatai, pateikiami šiame straipsnyje. Jie papildo Lietuvos nepriklausomybės metų socialinės ekonominės raidos vertinimų fondą, formuojamą oficialiosios statistikos (Lietuvos statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, EUROSTAT, Tarptautinis valiutos fondas ir kt.) ir mokslininkų tyrimais.

Lietuvos valstybės išlaidų lyginamajai analizei valstybės parinktos atsižvelgiant į tokius veiksnius: geografinis artumas, politinės bei ekonominės raidos dėsningumų bendrumas, Lietuvos socialinės ekonominės plėtros orientyrai. Nagrinėjamos valstybės suskirstytos į tris grupes, atstovaujančias specifinėms šalių kategorijoms: 1) ES narės senbuvės, 2) naujosios ES narės, 3) Nepriklausomų valstybių sandraugos šalys. Kaip atstovai pirmoje grupėje nagrinėtos tokios valstybės: Austrija, Belgija, Danija, Didžioji Britanija, Vokietija ir ES 15 valstybių vidutiniai rodikliai; antroje grupėje – Čekija, Lenkija ir Baltijos šalių pogrupis: Estija, Latvija, Lietuva; trečioje grupėje – Baltarusija ir Rusijos Federacija.

Valstybės išlaidų lyginamajai analizei naudoti Tarptautinio valiutos fondo [1–4], Europos Bendrijos statistikos biuro [5–7], Europos Komisijos [8–10] ir Statistikos de-

partamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės [11–19] statistiniai duomenys. Analizei pasirinkti 1995 m., 1998 m. ir 2001 m. Tokį pasirinkimą lėmė šios priežastys:

- 1995 m. pradėti taikyti ir skelbti statistiniai duomenys pagal ESS 1995 metodiką [20];
- 2001 m. yra paskutiniai metai, kurių oficialūs statistiniai duomenys parengti pagal VFSV 1986 [21], VFSV 2001 [22] ir ESS 1995 [20] metodikas;
- 1998 m. pasirinkti kaip tarpinė data, norint geriau išryškinti kitimo tendencijas.

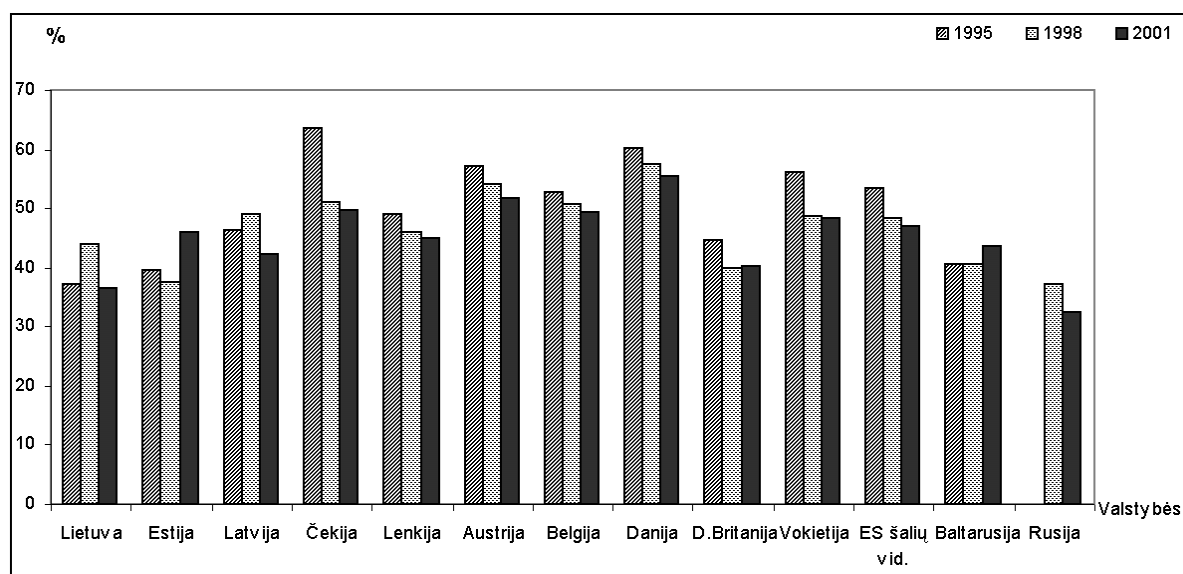
Tirti taikyti duomenų lyginamosios, parametrinės ir loginės analizės bei sintezės metodai, statistiniai vertinimai.

2. Valstybės išlaidų dydžio tendencijos

Valstybės išlaidų dydis buvo, yra ir liks diskusijų objektas. Matyt, čia tiktų žinomas posakis: kiek žmonių, tiek nuomonių. Vis dėlto jau istoriškai išskiriamos dvi ne tik politikų, bet ir mokslininkų stovyklos su skirtingais šiuo klausimu požiūriais. Liberaliosios ekonomikos šalininkams būdinga mintis mažinti valstybės kišimąsi į visuomenės gyvenimą, ypač valstybės perskirstomąją funkciją, kuri įgyvendinama naudojant valstybės išlaidas. Socialdemokratinė pakraipa pasisako už didesnę valstybės įtaką visuomenės socialiniam ir ekonominiam gyvenimui, kurios vienas iš lemiamų svertų yra valstybės išlaidos.

Šių požiūrių santykis, jų įtaka įvairiose valstybėse, galiausiai balansas pasaulio mastu įvairiais istorijos etapais svyravo, ir netgi nemažu diapazonu. Vis dėlto statistika nuginčijamai patvirtina bendrą valstybės išlaidų pasaulio mastu didėjimo istorinę tendenciją – per paskutinį šimtmetį labai apibendrintai vidutiniškai apie 4 kartus [23]. Ir tai ne absoliutaus valstybės išlaidų dydžio pokytis, o pokytis santykinio rodiklio – valstybės išlaidų ir bendrojo vidaus produkto (BVP) santykio, t. y. rodiklio, įprasto naudoti tiek horizontaliojoje, tiek vertikaliojoje lyginamojoje valstybės išlaidų analizėje.

Suprantama, per tokį ilgą laikotarpį iš esmės pasikeitė valstybės išlaidų reikšmė, vaidmuo, valdymas ir kiti dalykai [24]. Dabar kiekvienas iš mūsų, ko gero, kiekvieną dieną, vienokiu ar kitokiu būdu susiduriame su valstybės išlaidomis. Vieni tiesiogiai, pvz., gaudami pensiją, stipendiją ar kitokią valstybės finansinę paramą arba priešingai – mokėdami valstybei mokesčius, kiti – naudodamiesi už vals-

1 pav. Įvairių šalių valstybės išlaidų masto dinamika (proc. BVP)

Fig 1. Changes of public expenditure scale of different countries (% of GDP)

tybės lėšas sukurtu ar (ir) valstybės lėšomis eksploatuojamu, atnaujinamu, prižiūrimu turtu (pvz., važiuodami gatve ar magistrale, lavindamiesi mokyklos klasėje ir pan.), treči – dar labiau netiesioginiais būdais, pvz., maudydamiesi šviriame ežere (kurio apsauga nuo taršos rūpinasi valstybė), kvėpuodami šiemet švaresniu miesto oru (nes savivaldybė inicijavo ir iš dalies finansavo orą teršusios įmonės iškėlimą už miesto).

Taigi kaip visuotinės socialinės ekonominės raidos kontekste vertintini minėti valstybės išlaidų pokyčiai ir dabartinis jų mastas? Vertinti būtų lengva, jei būtų žinomas etalonas, na, jei ne optimalus, tai bent iš dalies pagrįstas orientacinis dydis. Deja, tokių orientyrų nėra, nors bandymų juos rasti buvo [25–28]. Yra paskelbtų rezultatų tyrimų, kuriais bandyta nustatyti priklausomybes tarp valstybės išlaidų, netgi išlaidas didinant ar mažinant įvairiais būdais (pvz., valstybei skolinantis, keičiant mokesčių tarifus ir kt.), ir šalies makroekonominių rodiklių [29]. Vis dėlto publikuotus rezultatus tegalima vertinti kaip epizodinius, atspindinčius tam tikras konkrečias situacijas su joms būdinga veiksnių visuma ir netgi susidariusiais tokių veiksnių deriniais. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos, beje, kaip ir bet kurios kitos šalies, valstybės išlaidų mastui ir pokyčiams įvertinti belieka lyginamosios analizės būdas.

Kaip Lietuva pagal valstybės išlaidų rodiklį atrodo kitų (nagrinėtų) šalių fone vidutinės trukmės raidos laikotarpiu, vaizdžiai matyti 1 pav. Toks palyginimas atskleidžia keletą dėsningumų.

Pirma, iš dvylikos tirtų valstybių Lietuva pagal valstybės išlaidų rodiklį tiek paskutinių tirtų metų (2001 m.), tiek trejų tirtų metų (1995, 1998, 2001 metai) vidutinę reikšmę

yra mažėjančios eilės priešpaskutinėje pozicijoje (vienintelės Rusijos Federacijos šio rodiklio reikšmės mažesnės). Jau vien tas faktas, kad Lietuvos šis rodiklis mažiausias tarp naujųjų ES narių ir ES senbuvių, vertas dėmesio.

Antra, netgi palyginti neilgu – vidutinės trukmės laikotarpiu (1995–2001 metai) pastebima ryškių valstybės išlaidų rodiklio pokyčių, būdingų daugumai valstybių, tarp jų ir Lietuvai. Pavyzdžiui, nagrinėjamu laikotarpiu Čekijos pokytis – 13,9, Vokietijos – 7,8 procentinio punkto. Pagal pokyčių kryptį aiškiai išsiskiria dvi valstybių grupės: ES senbuvės ir naujos narės (tuo laikotarpiu dar kandidatės į ES narius).

ES senbuvių ryški tendencija – valstybės išlaidų mažėjimas (ir net nemažas) – ES šalių vidutinė rodiklio reikšmė nuo 53,4 proc. 1995 m. sumažėjo iki 48,3 proc. 1998 m. ir iki 47,1 proc. 2001 m., t. y. iš viso 6,3 procentinio punkto. Antrosios grupės šalių (buvusios kandidatės į ES ir dvi tirtos NVS šalys – Baltarusija ir Rusija) valstybės išlaidų dinamikoje sunku apčiuopti ryškesnes tendencijas – kiekvienos valstybės išlaidų svyravimai saviti, nors vienas dėsningumas, atrodo, matomas ir analogiškas ES senbuvių ypatybėms. Tai išlaidų mažėjimas, kai jos priartėja ar net perkopia 50 proc. Ši išvada siejasi su [23] tyrimo nustatytu vienu iš dėsningumų – valstybėms nebūdinga persikirstyti daugiau kaip 50 proc. sukurto nacionalinio produkto.

Iš atskleistų valstybės išlaidų raidos ir būklės ypatybių akcentuotina tai, kad Lietuvos valstybės išlaidų rodiklis iš tirtų 10 šalių – dabartinių ES narių yra mažiausias. Išsamiau šį faktą įvertinti padeda nagrinėta išlaidų struktūra dviem pjūviais: pagal funkcijas ir pagal ekonominę paskirtį.

3. Valstybės išlaidų struktūra

3.1. Išlaidų struktūros lyginamosios analizės problemos

Įvairių valstybių išlaidų struktūros lyginamąją analizę labai komplikuoja sunkiai palyginamas statistinių duomenų turinys. Esminės to priežastys dvi: ne visos pasaulio valstybės statistinei išlaidų apskaitai taiko vienodą metodiką; taikomos metodikos buvo tobulinamos ir pagal skirtingu laiku galiojusias metodikas tvarkyti duomenys tiesiogiai tarpusavyje nepalyginami.

Pasaulyje vien paskutinių dešimties metų laikotarpiu valstybės išlaidų apskaitai taikytos trys bazinės metodikos: Tarptautinio valiutos fondo valstybės finansų statistikos vadovas (*A Manual on Government Finance Statistics*) 1986 metų [21] (toliau – VFSV 1986), analogiškas vadovas 2001 metų [22] (toliau – VFSV 2001) ir Europos Bendrijos statistikos biuro (EUROSTAT) Europos sąskaitų sistema (*The European System of Accounts*) [20] (toliau – ESS 1995). Ši metodika, priimta 1995 m., yra patobulintas valstybės išlaidų apskaitos būdo, taikyto Europos Sąjungos šalyse nuo 1970 metų, variantas.

Viena, kas aiškiai bendra visoms trimis (VFSV 1986, VFSV 2001 ir ESS 1995) metodikoms – tai dviejų tų pačių požymių taikymas valstybės išlaidoms klasifikuoti. Šie požymiai yra: valstybės funkcijos ir ekonominė paskirtis. Anot jų, vidinį išlaidų skirstymą kiekviena metodika nustato savitai, dėl ko tiesioginis klasifikacijos struktūrinių pozicijų susiejimas nėra galimas. Tarptautinis valiutos fondas parengė metodines rekomendacijas valstybės išlaidų struktūrinėms pozicijoms pagal skirtingas metodikas suderinti [30], tačiau jos stokoja konkretumo, būtino perskaičiuojant statistinius duomenis. (Matyt todėl neteko specialiojoje literatūroje rasti šių rekomendacijų taikymo pavyzdžių.)

Dauguma Europos Sąjungai nepriklausančių valstybių ilgoką laiką savo išlaidas apskaitė pagal VFSV 1986 [21] ir skirtingu laiku (metais) pradėjo taikyti VFSV 2001 metodiką [22]. Dėl šios priežasties netgi tų pačių metų įvairių valstybių statistiniai duomenys yra tiesiogiai nepalyginami.

Valstybės – Europos Sąjungos narės valstybės išlaidas apskaito pagal ESS 1995 metodiką [20], kuri nemažai skiriasi nuo VFSV 1986 ir VFSV 2001, o duomenų, parengtų pagal šias skirtingas metodikas, perskaičiavimas nėra reglamentuotas. Nėra tam ir metodinių rekomendacijų. Būna pasinaudoti praktiškai bene vienintele galimybe – Jungtinių Tautų Organizacijos 1993 m. priimta ir plačiai pasaulyje taikyta Nacionalinių sąskaitų sistema (*The System of National Accounts*) [31] (toliau – NSS 1993), kuri bent jau iš dalies susieta su VFSV 2001 ir ESS 1995 metodikomis. Būtent naudojimas NSS 1993, kaip sinchronizuojamąja grandimi tarp ESS 1995 ir VFSV 2001, leido mums perskaičiuoti reikalingus statistinius duomenis, parengtus pagal skirtingas metodikas, lyginamo turinio rodikliais.

Tokio pobūdžio perskaičiavimai paprastai siejami su papildomomis paklaidomis ir tam tikru skaičiavimo rezultatų patikimumo sumažėjimu. Siekiant išvengti tokių padarinių, lyginamajai analizei buvo atrinktos tik tos valstybės išlaidų struktūrinės pozicijos, kurių perskaičiavimą galima formalizuoti be didesnių prielaidų, kurias paprastai ir lydi santykiškai didesnės paklaidos. Kita vertus, išlaidos pagal analizuotas struktūrines pozicijas sudaro didžiąją santykinę visų valstybės išlaidų dalį (apie 90 proc.), dėl ko atlikta analizė leidžia daryti apibendrinamąsias išvadas.

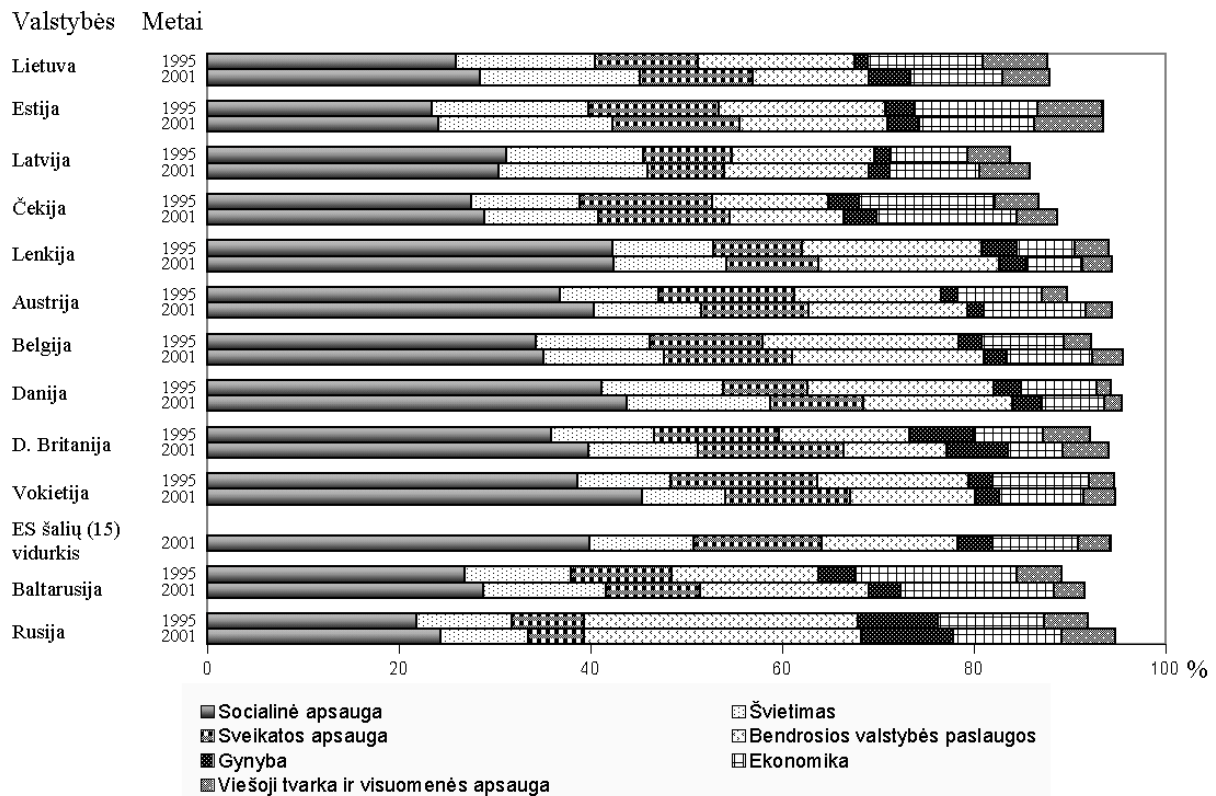
3.2. Išlaidų struktūra pagal valstybės funkcijas

Analizuojant valstybės išlaidų struktūrą pagal valstybės funkcijų požymį buvo išskirtos tokios išlaidų grupės: socialinei apsaugai, švietimui, sveikatos apsaugai, bendrosioms valstybės funkcijoms, gynybai, ekonomikai, viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai. Santykinę jų dalis visose nagrinėtų valstybių išlaidose 1995 m. svyravo nuo 83,84 proc. (Latvija) iki 94,65 proc. (Vokietija), o 2001 m. – nuo 85,85 proc. (Latvija) iki 95,56 proc. (Belgija).

Bene bendriausias išlaidų struktūros nagrinėtu pjūviu atskleistas dėsningumas – pagal išlaidų struktūrą funkcijų pjūviu Lietuva neišsiskiria iš bendro naujųjų ES narių fono, o ir bendrai naujųjų ES narių valstybės išlaidų struktūra labai artima (2 pav.). Iš šios valstybių grupės savita išlaidų struktūra ryškiau išsiskiria Lenkija – jos išlaidų struktūra gana artima ES senbuvių išlaidų struktūrai (2 pav.). Šie panašumai ypač pastebimi pagal išlaidas socialinei apsaugai ir švietimui.

Netgi vizualiai pastebimas Lietuvos valstybės išlaidų struktūros pagal funkcijas poslinkis per 1995–2001 metus arčiau ES senbuvių. Tokio pobūdžio priartėjimas nustatytas pagal penkias (socialinė apsauga, sveikatos apsauga, gynyba, ekonomika, viešoji tvarka ir visuomenės apsauga) iš septynių nagrinėtų išlaidų grupių. Tai lengva paaiškinti Lietuvos politinių sprendimų – integruotis į ES socialinę ekonominę erdvę – įgyvendinimu.

Kalbant apie išlaidų struktūros dinamiką negalima nepaminėti dar vienos Lenkijai būdingos ypatybės – iš visų nagrinėtų valstybių jos išlaidų struktūros pokyčiai per 1995–2001 metus santykinai mažiausi. Čia vienintelių švietimo išlaidų santykinės dalies visose išlaidose pokytis daugiau kaip 1 procentiniu punktu (nuo 10,61 proc. 1995 m. iki 11,78 proc. 2001 m.). Palyginti pažymėsime, kad Lietuvos to paties laikotarpio išlaidų struktūros pokyčiai gerokai didesni – mažiausias 1,06 procentinio punkto išlaidų pokytis sveikatos apsaugai (nuo 10,72 proc. 1995 m. iki 11,78 proc. 2001 m.) ir didžiausias bei vienintelis pokytis, skaičiuojamas kartais, – tai išlaidos gynybai, kurių santykinė dalis padidėjo daugiau kaip 3 kartus (nuo 1,34 proc. 1995 m. iki 4,38 proc. 2001 m.). Be to, įdomios yra dvi aplinkybės: viena, iš visų nagrinėtų šalių Lietuvos valstybės išlaidų

2 pav. Valstybės išlaidų pagal funkcijas struktūra (lyginta su visomis išlaidomis)

Fig 2. The structure of public expenditure according to function classification

santykiniai pokyčiai pagal atskiras išlaidų grupes didžiausi; antra, Lietuvos visų valstybės išlaidų (proc. BVP) pokytis yra mažiausias (nuo 37,3 proc. BVP 1995 m. iki 36,5 proc. BVP 2001 m.).

3.3. Išlaidų struktūra pagal ekonominę paskirtį

Siekiant užtikrinti pakankamą tyrimo rezultatų patikimumą, atsižvelgiant į metodines problemas (žr. 3.1), lyginamajai analizei buvo išskirtos tokios išlaidų pagal ekonominę paskirtį grupės: darbuotojų darbo užmokestis, išlaidos socialinei paramai, subsidijos, skolos tvarkymo išlaidos.

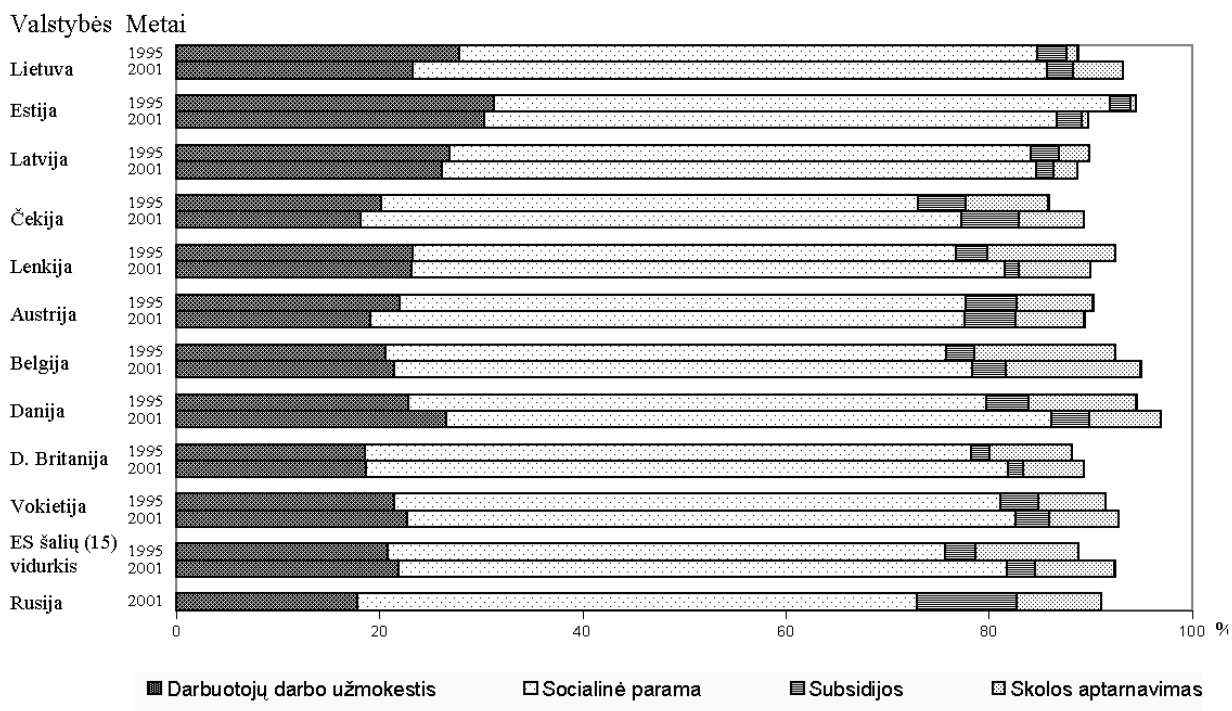
Pagal šį požymį išskirtų valstybės išlaidų struktūros pirmas pastebimas dėsningumas – Lietuvos valstybės išlaidų struktūra artima kitų dviejų Baltijos šalių (Estijos ir Latvijos) išlaidų struktūrai (3 pav.). Pažymėtina, kad pagal ekonominę išlaidų struktūrą ne tik Lenkija (kaip buvo pagal išlaidų funkcinę struktūrą), bet ir Čekija labiau panašios į ES senbuvę nei į Baltijos šalis.

Lietuvos išlaidų pagal ekonominę paskirtį struktūrai būdingi santykinai didesni nukrypimai nuo ES senbuvių darbo užmokesčio ir skolos tvarkymo išlaidų grupėse. Abiejose grupėse į mažesnę pusę, ką pirmoje grupėje ypač lengva paaiškinti esminiais darbo užmokesčio skirtumais tarp naujųjų ES narių ir jos senbuvių [32].

Antras pabrėžtinai esminis valstybės išlaidų pagal ekonominę paskirtį struktūros dėsningumas – pagal visas keturias nagrinėtas išlaidų grupes Lietuvos išlaidų santykinės dalies poslinkiai ES senbuvių (15 šalių) vidurkio link (3 pav.). Tai reikėtų vertinti dvejopai: Lietuvos valstybės išlaidų struktūra panašėja į ES senbuvių, tačiau atsižvelgiant į atitinkamų rodiklių absoliučiu dydžių skirtumus, minėti pokyčiai nerodo tendencijos sparčiau mažinti Lietuvos atsilikimą nuo ES senbuvių pagal atitinkamus rodiklius.

Minėto dėsningumo fone reikia pažymėti, kad nagrinėtu laikotarpiu (1995–2001 metai) pastebima ES senbuvių valstybės išlaidų struktūros pokyčių tendencija geriau tenkinti socialines reikmes: santykinė darbo užmokesčio dalis nuo 20,79 proc. 1995 m. padidėjo iki 21,87 proc. 2001 m., išlaidų socialinei paramai nuo 54,87 proc. 1995 m. net iki 59,87 proc. 2001 m., o subsidijų ir skolos tvarkymo išlaidų santykinė dalis sumažėjo (15 ES šalių vidurkis). Tai reikėtų traktuoti kaip signalą ieškoti Lietuvai (ir kitoms Baltijos šalims) papildomų rezervų bandant sumažinti atotrūkį ypač jautrioje visuomenei gyvenimo srityse.

Šalia nagrinėtų santykinų rodiklių reikia paminėti, kad pagal ekonomikos potencialą ir žmonių gerovę apibūdinančių rodiklių (pvz., BVP, tenkantis 1 gyventojui, vidutinis darbo užmokestis) absoliutinius dydžius Lietuva nuo ES 15 šalių (senbuvių) vidurkio skiriasi kartais [23, 32]. No-

3 pav. Valstybės išlaidų pagal ekonominę paskirtį struktūra (lyginta su visomis išlaidomis)

Fig 3. The structure of public expenditure according to economic classification

rint sparčiau artėti prie Vakarų šalių ekonominės gerovės, tapti lygiaverčiu partneriu pasaulio ekonominės integracijos procese, vis geriau tenkinti dvasines ir materialines Lietuvos žmonių reikmes, būtina kryptingiau telkti turimą šalies įvairių rūšių potencialą ir išvalgiai naudoti teikiama ES finansinę paramą.

4. Išvados

1. Paskutiniai penkiolika metų Lietuvai buvo esminių reformų visose gyvenimo srityse, kurias vainikavo narystė NATO ir Europos Sąjungoje, laikotarpis. Šiuo laikotarpiu sukurtos esminės prielaidos sparčiau artėti prie visapusiškai brandžių valstybių socialinių ekonominių gyvenimo normų.

2. Tarp įvairių veiksnių, lemiančių šalies socialinę ekonominę plėtrą, ypač svarbus vaidmuo tenka valstybės finansams. Statistika įtikinamai rodo bendrą valstybės išlaidų pasaulio mastu didėjimo tendenciją. Tai sietina su istoriškai iš esmės pakitusia valstybės išlaidų reikšme, vaidmeniu ir jų valdymu.

3. Atlikta Lietuvos 1995–2001 metų valstybės išlaidų lyginamoji analizė (vertintos penkios dabar naujosios ES narės, o tyrimo laikotarpiu – kandidatės į ES narius, penkios ES senbuvės, Baltarusija ir Rusija – NVS šalys) leido nustatyti tokius svarbiausius dėsningumus:

- iš dvylikos tirtų valstybių Lietuva pagal valstybės

išlaidų rodiklį (proc. BVP) ir paskutinių tirtų metų (2001 m.), ir trejų tirtų metų (1995, 1998, 2001 metai) vidutinę reikšmę yra mažėjančios eilės pabaigoje prieš Rusiją;

- valstybėms nebūdinga persikirstyti daugiau kaip pusės sukurto bendrojo vidaus produkto – priartėjus prie tokios ribos pastebima išlaidų mažėjimo tendencija;
- pagal išlaidų struktūrą funkcijų pjūviu Lietuva neišsiskiria iš bendro naujųjų ES narių fono ir per 1995–2001 metus sumažino struktūrinius skirtumus nuo ES senbuvų;
- iš visų nagrinėtų šalių Lietuvos valstybės išlaidų santykiniai pokyčiai pagal atskiras išlaidų grupes funkcijų pjūviu yra didžiausi, o visų valstybės išlaidų (proc. BVP) pokytis yra mažiausias;
- Lietuvos valstybės išlaidų pagal ekonominę paskirtį struktūra per nagrinėjamą laikotarpį artėjo prie ES senbuvų išlaidų struktūros.

4. Pateikti valstybės išlaidų masto ir struktūros bei jų dinamikos lyginamieji vertinimai gali būti orientyru planuojant šalies fiskalinės darnos rodiklius, tobulinant viešojo sektoriaus valdymą, įgyvendinant nacionalinio biudžeto reformas. Tyrimo duomenimis galėtų būti argumentuojamos šiandien dažnos, neretai demagogiškos diskusijos dėl mokesčių reformų.

Literatūra

1. Government finance statistics yearbook. Washington DC: IMF, 2002.
2. International financial statistics yearbook. Washington DC: IMF, 2001.
3. IMF Publications: <http://www.imf.org>.
4. Supplement to the 2002 government finance statistics yearbook. IMF, 2002: <http://www.imf.org>.
5. European Union in Figures: <http://europa.eu.int/comm/eurostat>.
6. Revelin, G. General government expenditure and revenue of EU Member States in 2002. European Communities, Statistics in focus, Economy and Finance, 2004, No 4: <http://www.europa.eu.int/comm/eurostat>.
7. Revelin, G. Government expenditure by main functions: EU countries compared. European Communities, Statistics in focus, Economy and Finance, 2003, No 54: <http://www.europa.eu.int/comm/eurostat>.
8. Public finance in EMU. Commission of the European Communities, 2003.
9. General government data (Part I and II). European Commission, 2003: <http://www.europa.eu.int>.
10. Statistical annex of European economy. European Commission, 2003: <http://www.europa.eu.int>.
11. Statistical Yearbook of Lithuania, 1995 (Lietuvos statistikos metraštis 1995). Lithuanian Department of Statistics, 1996 (in Lithuanian).
12. Statistical Yearbook of Lithuania, 1996 (Lietuvos statistikos metraštis 1996). Lithuanian Department of Statistics, 1997 (in Lithuanian).
13. Statistical Yearbook of Lithuania, 1997 (Lietuvos statistikos metraštis 1997). Lithuanian Department of Statistics, 1998 (in Lithuanian).
14. Statistical Yearbook of Lithuania, 1998 (Lietuvos statistikos metraštis 1998). Lithuanian Department of Statistics, 1999 (in Lithuanian).
15. Statistical Yearbook of Lithuania, 1999 (Lietuvos statistikos metraštis 1999). Lithuanian Department of Statistics, 2000 (in Lithuanian).
16. Statistical Yearbook of Lithuania, 2000 (Lietuvos statistikos metraštis 2000). Lithuanian Department of Statistics, 2001 (in Lithuanian).
17. Statistical Yearbook of Lithuania, 2001 (Lietuvos statistikos metraštis 2001). Lithuanian Department of Statistics, 2002 (in Lithuanian).
18. Statistical Yearbook of Lithuania, 2002 (Lietuvos statistikos metraštis 2002). Lithuanian Department of Statistics, 2003 (in Lithuanian).
19. Statistics (Statistika): <http://www.std.lt> (in Lithuanian).
20. Council Regulation (EC) No 2223/96 of 25 June 1996 on European system of national and regional accounts in the Community (ESA-95): <http://www.europa.eu.int>.
21. A Manual on Government Finance Statistics. Washington, DC: IMF, 1986.
22. Government finance statistics manual 2001. IMF, 2001: <http://www.imf.org>.
23. Ramanauskas, G. Comparative analysis of public expenditure. *Economics (Ekonomika)*, No 57, 2002, p. 98–112 (in Lithuanian).
24. Bivainis, J.; Mitkevičius, R. Dynamics of national budget of Lithuania. *Economics (Ekonomika)*, No 62, 2003, p. 34–53 (in Lithuanian).
25. Darby, J.; Li, Ch.; Muscatelli, V. A. Political uncertainty, public expenditure and growth. *European Journal of Political Economy*, No 20, 2003, p. 153–179.
26. Devarajan, S.; Swaroop, V.; Zou, H. The composition of public expenditure and economic growth. *Journal of Monetary Economics*, No 37, 1997, p. 313–344.
27. Fan, Sh.; Rao, N. Public spending in developing countries: trends, determination and impact. International Food Policy Research Institute discussion paper, No 99, 2003.
28. Legranzi, G. An empirical analysis of the relationships among state transfers, local revenues and expenditures in the growth of the Italian government. *Journal of Public Finance and Public Choice*, No 19, 2001, p. 171–195.
29. Feldstein, M. The transformation of public economics research: 1970–2000. *Journal of Public Economics*, Vol. 86, No 3, 2002, p. 319–326.
30. Government finance statistics manual 2001 companion material. Classification of GFSM 1986 data to the GFSM 2001 framework. Washington, DC: IMF, 2002: <http://www.imf.org>.
31. System of national accounts 1993 (SNA 93): <http://unsstats.un.org/unsd/sna1993/glosary.asp>.
32. Bivainis, J. Comparative evaluation of Lithuanian economic development. *Economics (Ekonomika)*, No 54, 2001, p. 7–20 (in Lithuanian).

Juozas BIVAINIS. Doctor Habil, Professor, Head of Dept of Social Economics and Management, Vilnius Gediminas Technical University. Research interests: intensification of economic development, business management theory, economic legislation. He is the author of 180 scientific works.